

ВІСНИК ПРЕДСТАВНИЦТВА EVERYCHILD В УКРАЇНІ

Випуск № 1, 2003

Тема випуску:

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї: ОГЛЯД МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ДОСВІДУ

Зміст

Передмова

С. Грищенко, Представництво EveryChild в Україні

Приймозна сім'я в Україні

Г. Бевз, Центр по роботі з прийомними сім'ями

Значення родини для формування особистості дитини

Г. Бевз, Центр по роботі з прийомними сім'ями

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І ПРАКТИКА У РОЗВИТКУ ФОСТЕРІНГУ

Зміна акцентів

С. Грищенко, Представництво EveryChild в Україні

Короткий огляд розвитку прийомних сімей у Великобританії

Хью Салмон, Експерт EveryChild, Великобританія

Розвиток прийомних сімей в Молдові і Грузії

Хью Салмон, Експерт EveryChild, Великобританія

Досвід створення та діяльності клубу професійних приймозних сімей в Молдові.

ТЕМАТИЧНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

Запитання і відповіді

Рекомендована література

Інформаційні джерела Інтернет

“Дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення, або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надається державою.

Держави – сторони відповідно до своїх національних законів, забезпечують зміну догляду за дитиною”.

Стаття 20 Конвенції ООН про права дитини

ПЕРЕДМОВА

С. Грищенко,
Представництво EveryChild в Україні

Загальновизнаною стала теза про те, що стабільна сім'я – найкраще середовище для дитини з точки формування повноцінної особистості, але ефективні і прийнятні альтернативи інституціалізації дітей, позбавлених батьківської опіки та піклування, з'являються і закріплюються в Україні дуже повільно. Цьому є декілька пояснень, зокрема сформовані в суспільстві традиції щодо інституціалізації дітей, позбавлених батьківської опіки і піклування, невідповідна і нерозвинена інфраструктура соціального забезпечення та недостатність ресурсів, суттєве зниження рівня життя, драматичне зростання рівня бідності і негативних соціальних явищ.

Цим випуском Представництво EveryChild в Україні започатковує серію тематичних вісників з широкого кола питань, пов'язаних з захистом прав дітей. Серед тем, які ми хотіли б висвітлити на сторінках Вісника Представництва EveryChild в Україні – це реформування системи опіки та піклування, шляхи попередження соціального сирітства, запобігання насиллю та інші. Ми передбачаємо, що всі теми будуть розкриватись в контексті Конвенції ООН про права дитини, залучаючи до підготовки випусків міжнародних та українських експертів та посадовців, які безпосередньо відповідають за питання охорони дитинства.

Цей випуск присвячений питанню альтернативних форм опіки та піклування над дітьми, зокрема розвитку інституту прийомної сім'ї (фостерінгу). Дана форма визнана в багатьох країнах світу як одна з ефективних альтернатив вихованню дітей у великих державних закладах опіки. Різноманітність форм фостерінгу дає можливість зважити всі позитивні і негативні сторони та вибрати найбільш прийнятну форму для збереження найкращих інтересів дитини.

У випуску подані статті та аналітичні огляди з українського та міжнародного досвіду впровадження фостерінгу, підготовлені експертами України, Молдови та Великобританії. Сподіваємось, що представлені посилання на тематичну літературу й інформаційні джерела мережі Інтернет теж викличуть зацікавленість наших читачів.

Прийомна сім'я в Україні

З метою вирішення проблеми дитячої бездоглядності і соціального сирітства в Україні бала розпочата реформа в галузі піклування про дітей – сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

1989 рік став відліковим у процесі трансформації системи державної опіки. Положення Конвенції ООН про права дитини, прийнятої у 1989 році і ратифікованої Україною в 1991 році знайшли відображення в Законі України “Про охорону дитинства”, прийнятому 26.04.2001 року. В законі було закріплене право кожної дитини на зростання в сімейному оточенні. На забезпечення цього права для дітей – сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні було започатковано сімейні форми опіки та піклування – дитячі будинки сімейного типу та інститут прийомної сім'ї.

Перші прийомні сім'ї почали створюватись в Запорізькій обл. В 1998 році. Згодом розпорядження про створення прийомних сімей були прийняті в інших регіонах України, зокрема в м. Києві на кінець 2002 року створено вже 21 прийомну сім'ю.

Прийомними батьками для дитини –сироти, або дитини, позбавленої піклування рідних, може стати сім'я громадян України, яка може забезпечити необхідні умови для зростання та становлення особистості дитини.

Згідно до Положення про прийомну сім'ю, кількість прийомних дітей в одній сім'ї не повинна перевищувати чотирьох. Прийомні діти виховуються в прийомній сім'ї до досягнення 18-річного віку, а в разі продовження навчання у професійно-технічних, вищих навчальних закладах I – IV рівнів акредитації – до його закінчення.

За прийомними дітьми зберігаються пільги і державні гарантії, передбачені законодавством про дітей – сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Так само, як і в країнах, які мають великий досвід роботи по здійсненню фостерної опіки, в Україні до прийомної сім'ї дитина може бути влаштована тимчасово у зв'язку з хворобою батьків, перебування їх у місцях позбавлення волі, кризовими сімейними умовами тощо. За сприятливих обставин діти можуть повернутися в рідну сім'ю. Соціальний супровід прийомних сімей передбачає роботу одного соціального працівника з однією – п'ятьма сім'ями. В обов'язки фахівця по супроводу входить співпраця з структурами адміністрації по юридичному оформленню прийомних сімей, моніторинг функціонування, організація медичного, юридичного та психологічного супроводу прийомних сімей.

В подальшому передбачається окремо здійснювати соціальний супровід прийомних дітей, що включає співпрацю з інституційними закладами опіки, поетапну підготовку дитини до входження в прийомну сім'ю та відслідковування психологічного, емоційного, фізичного стану дитини в прийомній сім'ї.

Держава надає матеріальне забезпечення проживання дитини в прийомній сім'ї, а прийомні батьки опікуються дитиною та готують її до самостійного життя за методичної та консультаційної підтримки з боку держави.

Значення родини для формування особистості дитини

Галина Бевз,
в.о. доцента кафедри психології ЦІППО АПН України,
психолог-консультант ССС „Приймона сім'я”
Київського міського центру ССМ.

Родина – це природне середовище дитини, і вплив батьків на її виховання і життя є домінуючим. В сім'ї беруть початок світогляд, морально-естетичні ідеали і смаки, норми поведінки, трудові навички, ціннісні орієнтири, тобто усі ті якості, які згодом становитимуть її сутність, як людини. На формування дітей впливає характер стосунків між батьками та всіма членами сім'ї; ставлення батьків-вихователів до праці, їх участь у суспільному житті, їх інтереси, ціннісні орієнтири, що акумулюють в собі запита сьогодення і готують дитину до життя в ньому.

Незаперечним є те, що запровадження в нашій країні інституту прийомної сім'ї значно поліпшить як соціально-правовий, так і морально-психологічний стан дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, сприятиме формуванню їх індивідуальності. Знедолені діти зможуть відтворити природний потяг до тепла, любові, турботи, знову відчують комфорт, реальну батьківську турботу, отримають навички для майбутнього життя і збережуть потребу та реальну здатність до побудови власної сім'ї.

Та не слід думати, що влаштування дітей-сиріт в родинне оточення є природним та простим процесом. Сім'я, як соціальний інститут, є лише формою співіснування людей, вдалим суспільним винаходом, що історично розвивається та постійно зазнає змін. Повноцінний же розвиток дитини не залежить лише від формального проживання дитини в лоні сім'ї. Він базується на тих стосунках, які дарують та делегують новонародженій дитині члени її найближчого оточення, тобто сім'ї та родини. Ще дослідниця М. Мід в 60-і роки минулого століття розвіяла легенду про категорію дитинства як незмінну в часовому просторі культурну цінність, а сім'ю як єдину форму повноцінного виховання дітей. Вона показала, що найважливішим для розвитку дитини є встановлення емоційних зв'язків, які в європейських країнах реалізуються в діаді „мати-дитина”, а в племенах на острові Самоа реалізуються через зв'язки старших та менших дітей. В племенах манус, на Новій Гвінеї, прихильність дитини до матері займає менше місце, ніж до батька. Тож не сім'я є найважливішою для розвитку дитини, а стосунки, які вона в собі заключає.

Тому запровадження інституту прийомної сім'ї є досить складною справою, яка потребує багато професійних умінь від команди спеціалістів по створенню та супроводу прийомних сімей, а також - підтримки з боку держави щодо соціальної ролі, яку вона надає інституту сім'ї.

Запровадження інституту прийомної сім'ї в державній системі має три аспекти: державна соціальна політика, особливості історичного етапу розвитку сім'ї, особливості розвитку дитини із сирітським статусом. Розумне поєднання всіх трьох чинників забезпечить успіх розпочатої справи – тобто надання дітям-сиротам можливості отримати повноцінне дитинство та належний розвиток і соціалізацію через їх влаштування в історично сформовану найбільш природну форму проживання людей в суспільстві – в сім'ю, в даному випадку - прийомну.

1. Що ж відбувається на сьогоднішній день із інститутом сім'ї?

В нас час інститут сім'ї зазнає концептуальних змін, про які потрібно знати в ситуації створення прийомних сімей. Суттєвою тенденцією останніх років є

процес розмивання системи поведінкових норм у сфері шлюбу і сім'ї, а також уявлень про зміст сімейних обов'язків, процес відокремлення сім'ї від батьківства¹. Цей процес насамперед проявляється у значному поширенні громадянських шлюбів, неповних сімей (внаслідок різних причин: розлучення батьків, усвідомленого народження дитини без батька тощо), відсутності достатньої соціальної підтримки, економічного зубожіння родин, що, в свою чергу, теж зумовлює поширення сирітства на Україні і особливо його загрозливої форми - соціального сирітства.

Та все ж таки, інститут сім'ї продовжує залишатися найбільш гнучкою соціальною структурою, яка першою в суспільстві відчуває назрівання кризи, але, водночас, здатна долати та попереджувати її негативні наслідки. Історія свідчить, що в трагічні часи розвитку людства (як під час війни) саме сімейна (як спонтанно виникаюча) форма допомоги дітям-сиротам була найбільш дієвою та ефективною. В Україні 90-і роки характеризувалися нестабільністю та процесами трансформації соціально-економічних умов життя українського суспільства. Саме в цей час (1999 – 2000 рр.), під час проведення експерименту з утворення прийомних сімей в Україні, був встановлений факт спонтанного надання сім'ями громадян тривалої (від 2-х до 6-и років) турботи біологічно нерідним дітям, з якими життя їх випадково звело, і які знайшли в них рідну домівку. Таких сімей було біля 30% від загальної кількості створених за цей період прийомних сімей². Було встановлено, що допомагаючи дітям у скрутний для них час, сім'я також допомагає собі - отримує силу та підвищує свою здатність чинити опір несприятливим життєвим ситуаціям. Ці сім'ї сприймають дітей перш за все як життєстверджуючу силу, як смисл всього людського життя. Допомагаючи дітям, ці сім'ї зберігають свої цінності – цінності людського життя та родинного спілкування. Отже, сім'я несе в собі резерв для відновлення повноцінного життя як свого, так і дитини, яка втілює в собі найважливішу цінність – саме життя. І цей процес відбувається незалежно від економічного стану суспільства.

2. Формування соціальної політики в контексті розвитку різних форм опіки та піклування.

Та в часи державної стабільності саме **від соціальної політики залежало** закріплення та розвиток форм опіки над дітьми-сиротами й дітьми, позбавленими батьківського піклування. Тому є прикладом ініційоване державою в 1956 році всеохоплююче поширення в нашій країні інтернатної системи опіки і піклування та відмова від сімейної патронатної системи, яка в скрутні часи громадянської та вітчизняної війни забезпечила тепло домівки не одній дитині-сироті. З часом світовий досвід створення прийомних сімей – фостерінг (від англ. – foster caring) переконав громадськість у тому, що прийомна сім'я є однією з ефективних форм виховання дітей, які потребують опіки держави. В 1991 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини, в якій закріплено право кожної дитини, незалежно від її соціального статусу, на проживання в сімейному середовищі. З 26 квітня 2000 року прийомна сім'я як форма державної сімейної опіки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, була рекомендована до поширення в Україні, а в квітні 2001 року внесена як форма державної сімейної опіки в закон України „Про охорону дитинства”.

3. Дитина в скруті.

¹ Луцьков А.И. Работа любви, или стадии развития брачно-семенных отношений. // Семейная психология и семейная терапия №4, 1998, С. 34-36.

² Бевз Г.М. „Соціально-психологічні чинники виникнення та розвитку прийомного батьківства” дис.канд.психол.н.19.00.05., Інститут ім. Г.С.Костюка АПН України, К., 2002. – 190с.

Як же відбувається розвиток дитини, позбавленої необхідних умов для задоволення важливих життєвих потреб і якими є наслідки, коли в дитинство вривається війна, або коли дітей вночі нишком залишають біля монастиря в спеціально призначеній для цього “мисці”, як це практикувалося в місті Мілані за часів середньовіччя.

Ставлення до дітей в історичній перспективі зазнало значних змін. Впродовж довгого часу людської історії дорослими ігнорувався період дитинства, він не визнавався як особливий період життя людини. До дітей від народження до 6-7 років ставилися як до немовлят, а потім їх зачисляли до гурту дорослих, привчали їх до дорослих розмов, жартів, музики, їжі, залучали до роботи.

З 1600 року були зроблені перші соціальні спроби захистити дітей від вад дорослого світу. А з XVIII століття дітям став надаватися особливий статус, що посів значуще місце в структурі суспільства. Паралельно змінювались і методи виховання, які в основному стосувалися дисциплінарного способу виховання: від сурових фізичних покарань (традиція яких сягала ще часів Стародавньої Греції) до більш гуманних, які захищали права дітей, спонукали дорослих до діалогу з дітьми, переживання почуття захоплення від сумісного спілкування. Жан Жак Руссо вперше сказав про ефективність надання турботи дітям через їх влаштування в сім'ї³. Також історія свідчить про факт оголошення конкурсу на вирішення питання про доречність виховання дітей в установах, чи за відповідну плату в сім'ях (1660 р., Гамбург). На той час це питання не було однозначно вирішеним, але дало поштовх зростанню наукового інтересу до поставленої проблеми. Так, Г.Дюрфе та К.Вольф (1930р.) в своєму дослідженні порівняли розвиток 94 грудних дітей різного віку, які були розміщені в інтернатах Відня, з їх ровесниками, що виховувалися самотніми матерями, або матерями інших дітей (більшість матерів-підклубальниць були незаміжні, неосвічені, мали низький соціальний статус). Хоча для цих жінок дитина була скоріше тягарем, ніж радістю, дослідження встановило наявність більшої різноманітності стимулюючого середовища в ситуації материнського догляду, тобто було доведено **цінність материнської турботи та її переваги навіть над організованим доглядом досвідченого персоналу дитячої установи**⁴.

Досвід економічної кризи тридцятих років, а потім наслідки війни 1941 – 1945 років, стимулювали розгортання досліджень стану та розвитку дітей, які втратили батьків та зазнали впливу травмуючих подій. На той час кількість покинутих дітей, батьки яких загинули на війні, дітей, які пережили перебування в концентраційних таборах, евакуйованих дітей та “загублених” під час переїздів, була надзвичайно великою.

Вивчення особливостей розвитку дітей в скрутні, досвід розвитку різних форм допомоги дітям, які опинилися в кризових ситуаціях, сприйняття дітей як повноправних членів суспільства надав можливість науковцям відслідковувати не лише проблеми розвитку таких дітей, а й перебіг зворотного реабілітаційного процесу. На даний час світова практика має достатньо даних стосовно ефективності надання допомоги дітям, які залишились без батьківської опіки, в тому числі по впровадженню системи сімейної заміщувальної опіки⁵. Вивчення ж міжнародного досвіду в наданні допомоги дітям, позбавленим батьківського піклування, продовжують свідчити про ефективність їх виховання у прийомних сім'ях.

³ Крайг Г. Психология развития. – СПб.: Питер, 2000. – С. 31-32

⁴ Лангмейер Й., Матейчек З. Психическая депривация в детском возрасте. – Прага: Авиценум, 1984. – С.65

⁵ Построение сети информационных связей. Программа Европейской конференции IFCO (European Foster Care Conference). Венгрия август 1998.

Що ж несуть з собою діти, які втратили турботу біологічних батьків, які зазнали скрути та нехтування їх потребами?

„Діагноз” цих дітей - це сирітство. І лише від дорослих залежить, чи будуть вони нести цей тягар за собою все свою життя, чи позбудуться його і отримають можливість повноцінного життя.

Що ж то за тягар? Це їх досвід втрат: втрата батьків внаслідок їх смерті; наявність неодноразових та подовжених розлук з близькими; тривале перебування дитини в ситуаціях збіднених умов існування, що зумовлює незадоволення в достатній мірі основних потреб дитини в сенситивні періоди її розвитку; жорстоке ставлення до дітей, нехтування віковими потребами, насилля, експлуатація тощо. Дослідження свідчать, що „діти без сімей” знаходяться під підвищеним впливом травматизації.

Одне із таких явищ є ситуація „повторного сирітства” - зміна форми соціально-правового статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківської турботи, і повторне її розміщення в інтернатну установу;

Зазвичай, „діти без сімей” не мають соціальної підтримки і самотужки набувають здатності переживати втрати та насилля, що частіше зустрічаються на їх життєвому шляху, ніж добро та ласка. Але ж захисні сили дитини не бездонні. Коли дитина залишена в таких ситуаціях без захисту близьких їй людей, або їх вплив на неї є деструктивним, то вона втрачає надію на сприятливе майбутнє, може зупинитися в своєму розвитку і навіть регресувати (що є поверненням на ту стадію розвитку, в якій дитина відчувала себе комфортніше). Надмірна травмованість дитини може порушити хід її розвитку, викликати різні емоційні та поведінкові порушення, збочення в розвитку її особистості;

Отже, явище сирітства та втрата дітьми батьківської опіки, розглядаються як фактор ризику виникнення патологічного розвитку особистості дитини, що справляє найбільш негативний вплив в ранній період розвитку дитини.

Отже, **створення прийомної сім'ї** є лише першим кроком до відновлення життя дитини, яка опинилася в кризовій ситуації. Це складний процес для всіх його учасників: для дитини, яка зазнала травм і потребує кваліфікованої (в той же час сімейної) допомоги; прийомної сім'ї, яка приймає дитину; служби супроводу та держави і її соціальної політики стосовно форм та якості надання турботи дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування.

Дитяча „Книга життя” не починається з її входження у прийомну сім'ю. Допомога дитині обережно і уважно відкрити попередні сторінки своєї “Книги життя”, переосмислюючи її зміст, робить маленьку особистість здатною до написання нових “сторінок”. Об'єднання новоствореної сім'ї здійснюється через сприйняття минулого дитини, а відтворення довіри до світу у „дітей без сімей” відбувається через надання турботи та її постійності з боку значимих дорослих – прийомних батьків. Потреба в увазі у таких дітей буває настільки сильна, що вони прагнуть отримати її різними способами, а також з будь-яких джерел. Для прийомних дітей першою сходинкою до повернення у дитинство і вивільнення від пут попереднього досвіду є емоційне спілкування з прийомною матір'ю, а для майбутньої соціалізації дитини – “виведенню її у світ” надзвичайно важливою є роль батька.

Прийомна сім'я є живим організмом, у якому час від часу відбуваються як позитивні, так і негативні процеси. Успішність „народження нової сім'ї” залежить від розуміння батьками потреб прийомної дитини та усвідомлення можливих

---

⁶ Сенситивний (лат. *sensus* – відчуття) – підвищена в певні періоди розвитку дитини чутливість до навчального матеріалу. (6.С. 148)

труднощів на цьому шляху. Створення прийомної сім'ї повинно бути завжди спільним і усвідомленим рішенням всіх її членів, а також прийомної дитини при підтримці служби супроводу. Соціальний супровід бере на себе вирішення частини проблем, які виникають в ситуації заміщувальної опіки, розвантажуючи в такий спосіб сім'ю щодо непрямих витрат (оформлення документів дитини, медичного обстеження тощо).

Досвід створення прийомних сімей в Україні продемонстрував важливість **організації належного соціального супроводу створених прийомних сімей**. **Ефективність** його роботи в першу чергу буде визначатися саме **фактом збереження сім'ї**, а в подальшому сприятиме **розв'язанню основного завдання сім'ї заміщувальної опіки** – надання домівки прийомній дитині та попередження переміни місця її проживання.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї (ФОСТЕРІНГУ)

С. Грищенко,

Представництво EveryChild в Україні

Зміна акцентів

Перший крок до зміни акцентів і пріоритетів у системі опіки і піклування над дітьми полягає в усвідомленні і сприйнятті тези про те, що кожна дитина має право зростати в сімейному середовищі. Другий - рішучі зрушення до зменшення інституціоналізації шляхом впровадження прийнятних і відповідних альтернатив.

Віднедавня контекст поняття фостерінгу змістився з надання дитині, яка опинилася у важких обставинах, домівки і батьків, які б замінили йому рідну сім'ю в сторону більш комплексного підходу, який полягає в тому, щоб створити справжню домівку, придатну для життя і розвитку в ній дитини.

Спектр альтернатив інституціоналізації дітей, позбавлених батьківської опіки та піклування, коливається від розміщення дитини у сім'ї родичів (найбільш бажана форма) до міжнародного усиновлення (менш бажана альтернатива з точки зору забезпечення прав дитини).

Розміщення дитини у сім'ї родичів, або опіка найближчих родичів (дідусі, бабусі, брати і сестри) може бути неформальним видом опіки, як, наприклад, у Польщі, де у відповідності до Кодексу про сім'ю найближчий родич зобов'язаний підтримувати молодших родичів, якщо відсутня можливість для батьківської опіки. Ця форма піклування розглядається в Польщі як фостерінг.

Щодо центрально- та східно-європейської практики, рівень розвитку та поширення фостерінгу досить неоднорідний і відрізняється в окремих країнах регіону. В Чеській Республіці фостерінг вважається ефективною альтернативою інституційній опіці та в 1995 р. охоплював більше 70% дітей, які перебували під державною опікою.

Історія врегульованої фостерної опіки в Угорщині почала розвиватись в Угорщині у XIX сторіччі як усвідомлена суспільством необхідність опікуватися дітьми, яких покинули батьки, або ж якими батьки не в змозі опікуються, або які залишилися сиротами. Суспільство взяло на себе зобов'язання піклуватися про дітей, які потребували захисту й уваги. Першим нормативним актом, який врегулював таку форму опіки, став XIV Закон про громади (XIV Law on the Communities), прийнятий в Угорщині у 1871 році. У відповідності до Закону благодійні, релігійні організації та магістрати підтримували надання особливої допомоги і підтримки таких дітей. На початку XX сторіччя - у 1901 році - Угорщина прийняла прогресивний для того часу закон про захист дитини, під дію якого попадали діти віком до 15 років. Впровадження цього закону виявилось успішним і отримало визнання міжнародної спільноти. Ключова ідея закону полягала в тому, що сім'я є головним і переважним середовищем для формування особистості дитини. Після Другої світової війни фостерна форма опіки, головним чином з політичних причин, втратила підтримку держави. Перевага надавалась інституційним формам виховання дітей перед сім'єю, що призвело до майже повного руйнування системи колишньої системи захисту дитини. В той же час, в багатьох місцях фостерінг зберігся як традиційна форма, як частина культури суспільства. Але лише наприкінці 70-х років XX сторіччя після погіршення економічної ситуації та проведеного дослідження з питань сім'ї та опіки над дітьми почало змінюватись сприйняття і відношення до сім'ї та її ролі в житті дитини. Соціальні, економічні та політичні негаразди

перехідного періоду завжди відображаються в першу чергу на дітях. Дуже часто вони стають жертвами не тільки тяжких економічних умов, але й фізичного і сексуального насилля, схиляння до вживання алкоголю і наркотиків, фізичного та емоційного занедбання. Державні заклади залишаються переважним «вирішенням» опіки над такими дітьми. Впродовж останніх десятиліть значення фостерної опіки поступово зростало. Ключовим моментом нового закону Угорщини про захист дитини, який набрав чинності в листопаді 1997 року, є порядок за важливістю: збереження сім'ї, усиновлення, прийомна сім'я і тільки після цього державні органи опіки і піклування.

В південно-східній Європі ситуація дещо відмінна – тут традиція фостерінгу не настільки поширена. Донедавна така форма опіки як фостерінг взагалі не існувала в Болгарії. Лише в 2000 році прийняті перші законодавчі акти, які регулюють розвиток фостерних сімей, як засобу захисту інтересів дітей.

В країнах кавказького регіону традиційно збереглися дуже сильні родинні зв'язки і державні заклади опіки не відігравали настільки значної ролі; в той же час, фостерінг отримав підтримку і поступово розвивається в Грузії та Азербайджані.

3 міжнародної практики застосування фостерінгу

Види фостерінгу

Короткостроковий фостерінг.

Короткостроковий фостерінг може тривати від однієї доби до трьох місяців. В сім'ї можуть виникнути проблеми, пов'язані з хворобою одного або обох батьків, або ж дитині загрожує насилля. Зазвичай, короткостроковий фостерінг забезпечує дитині безпечне місце для перебування, поки соціальні служби працюють з сім'єю дитини для подолання кризової ситуації. Водночас, соціальний працівник і фостерні батьки допомагають дитині зрозуміти, що сталося і спокійно сприймати ситуацію. В більшості випадків мета короткострокового фостерінгу полягає в тому, щоб якнайскоріше повернути дитину в рідну сім'ю.

Фостерінг у надзвичайних ситуаціях.

В окремих випадках фостерні батьки пропонують опіку над дитиною, яка опинилася у надзвичайній ситуації. Така опіка може тривати до трьох днів. В цьому випадку фостерні батьки повинні бути готовими до того, щоб взяти дитину навіть серед ночі. Цей вид фостерінгу застосовується, коли соціальні працівники вважають за доцільне негайно вилучити дитину з певної кризової ситуації. Впродовж наступного робочого дня соціальною службою розглядаються подальші плани щодо місця перебування дитини. Як тільки минеться криза, дитина може повернутися в сім'ю. Наприклад, одинока мати була терміново поміщена в лікарню і маленька дитина залишилась вдома сама. Якщо немає родичів, які могли б доглянути дитину, їй потрібне безпечне місце на ніч. Наступного дня соціальні працівники з'ясовують, чи може дитина повернутися додому, або ж для неї потрібно знайти прийомну сім'ю на короткий термін.

Довгостроковий фостерінг

Іноді виникає ситуація, за якої діти не можуть повернутися додому і жити разом зі своєю сім'єю. Можливо, через те, що батьки не в змозі змінити своє життя настільки, щоб захистити дитину від можливих утисків і насилля, або ж через загострення фізичного чи психічного захворювання батьків. Але і для дитини, і для батьків стосунки між ними залишаються дуже важливими. Багато батьків щиро люблять своїх дітей, але через різні негативні обставини, які склалися в їх власному житті, вони не можуть в повній мірі і безпечно опікуватися дитиною. Довгостроковий фостерінг дає можливість дитині зростати у безпечному та сприятливому середовищі і в той же час підтримувати зв'язок зі своєю сім'єю.

Фостерінг для підлітків

Дуже часто опікуватися підлітками буває досить складно. Це вік, коли молоді люди шукають себе і часто це відбувається шляхом випробування тих рамок, в яких вони живуть, та того, наскільки далеко вони можуть зайти. Для підлітків, які мають негативний і болючий життєвий досвід, цей період може виявитися особливо складним, як і для дорослих, які ними опікуються. Але в тому, щоб допомогти підлітку підготуватися до дорослого життя, є і багато позитивного – це задоволення від того, коли бачиш, як підліток знаходить впевненість в собі і планує своє майбутнє. І, врешті решт, фостерні батьки завжди обізнані з останніми новинками та течіями в молодіжній музиці та моді.

Фостерінг для дітей з особливими потребами

Деякі фостерні батьки охоче приймають в свою сім'ю дітей з фізичними вадами, затримкою психічного чи розумового розвитку або ВІЧ/СНІД інфікованих дітей. Часто такі вади обумовлені вживанням матір'ю наркотиків чи алкоголю під час вагітності. В такому випадку фостерні батьки тісно співпрацюють з медичними працівниками.

Частковий фостерінг

Періодичний або спільний з сім'єю фостерінг охоплює цілу групу, яка включає різні форми часткової фостерної опіки. Зазвичай, такий вид фостерінгу застосовується, коли батьки, які мають дітей з особливими потребами, віддають їх на короткий термін (наприклад на період відпустки чи вихідні дні) у фостерну сім'ю. Для дітей - це також можливість знайти нових друзів, розширити свій кругозір і коло людей для спілкування. Діти можуть залишатися у фостерній сім'ї регулярно на декілька годин щотижня або на вихідні дні один - два рази на місяць. Фостерні сім'ї можуть допомагати батькам як у критичних випадках, так і запланувавши перебування дитини в своїй сім'ї попередньо.

Фостерінг для неповнолітніх правопорушників

Молоді люди, які були віддані на поруки за рішенням суду, можуть бути тимчасово поміщені у сім'ю прийомних батьків. Зазвичай, йдеться про короткострокове перебування, хоча це може тривати й декілька місяців, якщо розгляд справи відкладається. Передбачається виконання прийомними батьками вимог суду, зокрема, обов'язкове перебування дитини вдома після встановленої години. Завдання полягає в тому, щоб дати можливість молодій людині подумати й оцінити свою поведінку, допомогти їй змінитися.

Фостерінг як попереднє усиновлення

Якщо дитина не може повернутися в сім'ю до своїх батьків, опікунська рада розглядає інші прийнятні для дитини можливості. Однією з таких можливостей може стати усиновлення. Діти в будь-якому віці можуть бути усиновлені, хоча старші діти та підлітки часто не хочуть бути усиновленими і скоріше віддають перевагу довгостроковому фостерінгу. Після усиновлення дитини всі права і батьківські обов'язки передаються усиновителям, тоді як фостерні батьки допомагають дітям підготуватися до переїзду в нову сім'ю. З іншого боку, фостерні батьки допомагають усиновителям найкраще зрозуміти потреби і запити дитини та підготуватися до її приїзду.

Фостерінг для груп братів і сестер

Для дітей, в житті яких відбулися зміни – і далеко не завжди сприятливі, - дуже важливо залишатися зі своїми братами і сестрами. Завжди бажано, щоб брати і сестри не розлучалися, і фостерні батьки брали троє, четверо, або навіть й більше дітей.

Фостерінг для мами з дитиною

Іноді складається ситуація, коли неповнолітня мама потребує допомоги фостерних батьків, які б допомагали їй у догляді та вихованні дитини. Таким мамам потрібен хтось, хто міг би навчати та підтримувати їх, не забираючи у них при цьому їх материнських прав.

Короткий огляд розвитку прийомних сімей у Великобританії

Хью Салмон

Експерт Еврічайлд,

Великобританія

Опіка в прийомній сім'ї – це такий вид тимчасової опіки, коли дитина перебуває за межами біологічної сім'ї, в той час як за нею доглядає інша сім'я, як правило, за певну оплату. Опіка в прийомній сім'ї відрізняється від усиновлення, яке передбачає перехід дитини під постійну опіку небіологічних батьків з усіма правами і обов'язками, що належать біологічним батькам. (Енциклопедія Соціальної роботи. Мартін Девіс, Великобританія, 2000 р.)

Вперше згадка про так звану прийомну сім'ю, на зразок тієї, визначення якої наведено вище, мала місце у Великобританії у 17 ст. у значенні “поселення в чужу сім'ю”. Тоді дітей, зазвичай дітей-сиріт або підкидьків, передавали на виховання як помічника майстра в бажану сім'ю. Там діти працювали по господарству. Таку опіку було визначено у Законі про бідних у 1601 р., першому великому законодавчому акті, що регулював сферу соціального захисту в Англії. Вважалося, що залучення сиріт до праці не тільки вирішує проблему бездоглядності і бідності, а й служить своєрідним моральним вихованням для дітей бідняків.

В 19 ст. суспільство поступово схилося в бік закладів опіки. У 1834 р. у поправках до Закону про бідних було запроваджено поняття “промислового навчання” у великих закладах закритого типу, побудованих з метою навчити дітей не лише корисних навичок, а й самодисципліни. Підлітків посилали в “промислові школи” за жебрацтво, бродяжництво і скоєння правопорушень. Пізніше, у 19 столітті, соціальні реформи і зростаюча критика закостенілого і безособового середовища закладів опіки призвели до повторної практики “поселення в чужу сім'ю”. Вікторіанський соціальний реформатор і засновник відомої дитячої благодійної організації Томас Барнадо був переконаний, що сім'я є найпридатнішим середовищем для виховання дитини. Він створив модель, за якою діти, позбавлені батьківської опіки, проживали і виховувалися в почесних сім'ях на селі. Він також запровадив модель догляду за немовлятами неодружених жінок. Таких матерів влаштовували домашніми служницями, і вони мали змогу бачитися із своїми дітьми у вільний від роботи час.

Незважаючи на цю інноваційну практику, на початку 20 ст. 70-80 тис. дітей все ще перебували під опікою в закладах різного типу, в той час як лише близько 10 тис. дітей проживали в нерідних сім'ях.

Але одне із нововведень вікторіанської доби, а саме дитяча еміграція, яка повинна була стати радикальним вирішенням проблем дітей міської бідноти, підлягло сильній критиці, особливо з боку дорослих, які самі ще дітьми пройшли кризь це. Воно передбачало виселення соціально-незахищених дітей на територію Британських колоній, таких як Канада і Австралія, що мало на меті дати дітям “нову перепустку” в життя. Таким чином дітей виселяли починаючи з 17 ст., але це явище стало масовим лише після 1860 року. За підрахунками з 1870 і до 1967 рр. щонайменше 150 тис. дітей було вислано за кордон у такий спосіб, і більшість з них повністю втратили зв'язок з рідними. Застосування такої практики мотивувалося бажанням спасти дітей від загниваючого впливу міського життя в Британії. Це був також один із способів уникнути витрат на утримання дітей під довготривалою опікою, а також розглядалося як метод збільшення британського населення в колоніях. Дітей переважно відсилали на проживання у нові сім'ї, а деякі з самого початку потрапляли в заклади опіки.

Така практика залишалась незмінною аж до Другої світової війни, поки акцент не змістився в сторону пошуків можливостей для утримання дітей в рідних сім'ях, а останніх - в суспільстві. Британське суспільство пережило масову воєнну евакуацію, коли дітей висилали з міст в села, щоб уникнути бомбардування. Дітей поселяли в чужі сім'ї навмання, оскільки не вистачало ні часу, ні ресурсів для проведення обстеження сімей чи підбору дітей в сім'ї таким чином, щоб максимально задовольнити їхні потреби. В результаті, багато дітей проживали у невідповідних сім'ях, деякі з них пройшли через недбале ставлення і експлуатацію. Тим не менш, багато британців тепло згадують своє воєнне дитинство, проведене на селі. Досвід опіки за евакуйованими дітьми відкрив для соціально благополучних сімей масштаб соціальної незахищеності міських жителів і призвів до зростання занепокоєння становищем таких дітей і розуміння психологічних наслідків тривалого розлучення дітей з рідними батьками. Своєрідним уроком послужив трагічний випадок Деніса О'Нейл, який помер у віці 13 років від недоїдання і жорстокого поводження з боку прийомних батьків, яке тривало 8 місяців. В результаті, у 1946 р. у своєму звіті про становище дітей, позбавлених "нормального сімейного життя", Кертіс заявив про необхідність створення правил функціонування і перевірок прийомних сімей з метою забезпечення безпеки і добробуту дітей, які знаходяться під опікою чужих людей. Цей всесторонній звіт послужив поштовхом до революції у сфері дитячої опіки. Вперше держава була проголошена відповідальною за добробут її дітей. Звіт прочистив шлях для прийняття Закону про дітей від 1948 р., який покладав обов'язок стосовно піклування про безпритульних і потребуючих дітей на органи місцевої влади. Закон наголошував на необхідності реінтеграції дітей у власні сім'ї, якщо є така можливість, і визначав опіку в прийомній сім'ї як пріоритетну серед інших видів державної опіки. Поєднання цих двох принципів мало на меті представити опіку в прийомних сім'ях як короткотерміновий захід, у якому головним завданням соціального працівника і прийомного опікуна було зробити все можливе, щоб прискорити повернення прийомної дитини в рідну сім'ю.

У 70-х рр. перевага прийомних сімей посилилась завдяки декільком дослідженням, що висвітлювали недоліки інституційних форм опіки і виявили величезну кількість "загублених в закладах" дітей, які протягом років перебували в закладах державної опіки без жодних планів на майбутнє і можливості відновити родинні стосунки. Одночасно відбулося усвідомлення потреби раннього втручання з метою забезпечити "постійне" проживання з прийомними батьками чи батьками-усиновителями для тих дітей, чиї батьки ще з самого початку не виконували своїх обов'язків. Було помітно, що відчуття стабільності і тривалості, створювані довготривалим перебуванням дитини в замінній сім'ї, кращим чином позначалося на її психологічному стані, аніж її перебування в нестабільній тимчасовій формі опіки з надією на можливе поєднання з рідними батьками. Цей аргумент був підкріплений статистичними даними, які доводили, що спроби досягнути попередження і реінтеграції мали незначний вплив на зменшення загальної кількості дітей в державних закладах опіки. Ця цифра збільшилась від 55 тис. у 1949 р. в Англії і Уельсі до понад 100 тис. дітей в кінці 70-х.

Будучи комплексним і впливовим законодавчим документом, Закон про дітей від 1989 р. встановив підхід до забезпечення дитячого добробуту на основі прав дитини. Таким чином зобов'язання з цього питання знову переходили до місцевих органів влади, які повинні співпрацювати з батьками і робити все необхідне, щоб забезпечити щонайменшу можливість для дитини проживати у власній сім'ї і громаді, випереджуючи прийняття рішення про передачу дитини під державну опіку. Ці реформи частково відобразили побоювання, що місцева влада мала тенденцію відлучати дітей від біологічних батьків на підставі

голослівних заяв про насильство, як це було у випадку одного суперечливого розслідування у Клівленді в 1987 р.

Перевага сімейних форм опіки у подальшому підкріпилась кількістю великих кримінальних розслідувань і громадського опитування у 90 –х рр., які виявили, що значна кількість дітей, які виховувалися в закладах опіки, пережили фізичне і сексуальне насилля, недбале ставлення і дискримінацію. До цього моменту більшість органів міської влади вже встигли закрити крупні дитячі будинки у своїй місцевості і вели інтенсивний пошук ресурсів для набору, навчання, обстеження і затвердження достатньої кількості нових прийомних батьків, щоб розмістити в їхніх сім'ях величезну кількість дітей, які перебували під державною опікою. Труднощі, пов'язані з пошуком прийомних батьків, були спричинені зростаючою кількістю жінок, що прагнули працювати за межами дому на повну ставку. Раніше функції прийомних батьків виконували жінки, які жили в основному за рахунок заробітку свого чоловіка. В міру підвищення рівня підготовки і виплат для прийомних батьків, таке заняття можна було розглядати як окрему професію, яка несе в собі елемент виконання чинних зобов'язань в сфері дитячої опіки, що робило її особливо привабливою для одиноких батьків. Перетворення опіки в прийомних сім'ях у професійне заняття відбувалося також завдяки вимогам з боку місцевої влади про створення більш спеціалізованих сімей з терапевтичним ефектом переважно для дітей з особливими потребами або значними емоційними чи поведінковими зрушеннями. Як результат – швидке зростання кількості незалежних чи приватних агенцій з прийомної опіки в кінці 90-х, які вимагали великі кошти у місцевої влади за спеціалізовану опіку в прийомних сім'ях, а взамін пропонували створення умов і надання всебічної підтримки прийомним батькам, а також хорошу оплату їхньої праці. Останнім часом виникли занепокоєння, що управління деякими агенціями здійснюється невідповідним чином, і що приватизація сфери дитячої опіки може призвести до збоїв у її якості і ризику потрапляння схильних до насильства опікунів в систему прийомної опіки.

Зараз у Великобританії дві третини усіх дітей, які побували під прийомною опікою, повертаються у власні родини протягом шести місяців. Інші діти періодично проживають в прийомних сім'ях. Такий вид опіки відомий як тимчасова опіка, що дає змогу батькам перепочити від важкого догляду за неповносправними дітьми. Більшість дітей під прийомною опікою підтримують тісні зв'язки з біологічними батьками. Хоча значна кількість дітей потрапили в прийомні сім'ї через насильство в рідних сім'ях, у більшості випадків перебування дитини в прийомній сім'ї погоджується біологічними батьками, які попросили надати їм соціальну підтримку на період кризи. Однак залишається значна частка дітей, які не мають можливості повернутися під опіку рідних батьків, тому для таких дітей фактор постійності залишається пріоритетом. Для багатьох це означатиме усиновлення, а прийомна сім'я стане своєрідним проміжним етапом між травматичним минулим дитини і стабільнішим майбутнім. В інших випадках самі прийомні батьки зважуються на усиновлення або принаймні погоджуються виховувати дитину в своїй сім'ї протягом довшого часу, щоб дати такій дитині відчуття стабільності, а потім – підготовку до самостійного життя, не пошкоджуючи її зв'язків з біологічною сім'єю.

Розвиток прийомних сімей в Молдові і Грузії

Хью Салмон

Експерт Еврічайлд,
Великобританія

Усередині 90-х рр. “Еврічайлд” спільно з органами місцевої влади почали запроваджувати систему прийомних сімей в декількох країнах Східної Європи і колишнього Радянського Союзу, допомагаючи таким чином цим країнам зменшити свою залежність від великих закладів дитячої опіки. Я намагатимусь провести порівняльний аналіз основних особливостей такої системи у Молдові і Грузії – двох країнах, де опіка в прийомних сім'ях успішно застосовується – з власного досвіду роботи у них консультантом від “Еврічайлд”.

У Молдові “Еврічайлд” розпочала перший пілотний проект створення прийомних сімей у 2000 р. після кількох років лобювання високих посадовців і проведення навчання для персоналу (більш докладно див. нижче “Досвід створення та діяльності клубу професійних прийомних сімей в Молдові”). Партнером виступило Муніципальне управління захисту прав дітей (Муніципальний Директорат), яке було відділом мерії, створене за допомогою “Еврічайлд”. “Еврічайлд” допомогла створити превентивну і реінтеграційну служби під керівництвом Управління, які займаються зменшенням кількості дітей під державною опікою. Запровадження прийомної опіки мало на меті продемонструвати, що сімейне виховання є можливим для дітей, покинутих батьками і родичами, щоб ними опікувалися. Проект також передбачав довести, що такі форми опіки над дітьми, включно з початковим інвестуванням у навчання соціальних працівників з підбору і підготовки прийомних батьків, є економічно вигідними для держави і корисними для дітей. Спочатку було прийняте рішення про впровадження проекту лише на місцевому рівні, базуючись на розпорядженні місцевого значення. Це робилося з метою уникнення можливих затримок у реалізації проекту, які могли бути спричинені очікуванням на прийняття закону про прийомні сім'ї і створення нових адміністративних структур за вказівкою державних міністерств, у разі впровадження проекту на загальнонаціональному рівні. Також існувало переконання, що невеличкий пілотний проект покаже результати, що пізніше допоможуть при розробці реально ефективного національного законодавства з питань опіки над дітьми.

Першим кроком після прийняття місцевого розпорядження був набір і навчання нової команди соціальних працівників, які повинні були зосередити свої зусилля спочатку на рекламній кампанії, а потім на обстеженні і підготовці першої групи потенційних прийомних батьків. Тренінг для соціальних працівників, який проводив консультант “Еврічайлд”, тривав близько півроку паралельно з першими кроками, які здійснювали самі соціальні працівники, щоб успішно розпочати і підтримувати проект у його розвитку. З досвіду інших країн і з власного стало зрозуміло, що найважливіший перший крок – це вдалий запуск інформаційної кампанії. Щоб цього досягнути, соціальні працівники відвідували школи, лікарні і дитячі заклади опіки у всьому місті, де вони проводили презентації і роздавали плакати та листівки. Також була організована мультимедійна кампанія, яка почалася з офіційного відкриття проекту і прес-конференції і закінчилася рекламною кампанією на ТБ і радіо. Ці заходи викликали значний інтерес до проекту, і протягом перших декількох місяців понад сотня людей відвідали ряд тижневих інформаційних зустрічей, проведених в щойно створеному центрі прийомної опіки. Зацікавлених осіб, які

відвідали інформаційні зустрічі, було запрошено на початкову співбесіду, під час якої детально аналізувалось їхнє бажання стати прийомними батьками. На цьому етапі потенційні кандидати мали нагоду чітко з'ясувати для себе, що передбачатиме для них та їхніх рідних виховання прийомної дитини і чим це відрізняється від інших форм опіки, наприклад усиновлення.

Спершу 12 осіб із тих, хто пройшов початкову співбесіду, подали офіційну заяву про створення прийомної сім'ї, і 9 з них успішно пройшли повний процес обстеження і підготовки. Інформаційна кампанія з набору прийомних батьків триває й досі, неперервний потік кандидатів проходить крізь обстеження і підготовку, і зараз 31 дитина з тих, хто раніше перебував під державною опікою, має можливість проживати у безпечній домівці. Деяким дітям допомогли відновити регулярні зв'язки з рідними сім'ями. Прийомних батьків навчають сприяти цьому процесові. Одночасно біологічні батьки і родичі дітей отримували підтримку з боку соціального працівника, спрямовану на те, щоб допомогти їм поновити опіку над своєю дитиною. Для інших дітей можливість реінтеграції є надто низькою, тому для них розробляється план, спрямований на довготермінову опіку в прийомній сім'ї або на усиновлення.

До цього часу лише одна із дев'ятнадцяти прийомних сімей в Кишиневі не досягла успіху: один із дітей змушений був покинути прийомну сім'ю, тому що прийомні батьки були більше не в стані забезпечити його потреби і його поведінка ставила їхні родинні стосунки під загрозу. Такий ступінь успіху є набагато вищим, ніж у Великобританії чи США, де навіть після багатьох років досвіду існування прийомних сімей діти часто змушені переходити із однієї прийомної сім'ї в іншу, чи тому, що сім'я виявлялася невідповідною і дитина починала поводити себе таким чином, що опікуни не в змозі були впоратися з цим, чи, у найгіршому випадку, самі прийомні батьки ставили під загрозу здоров'я або життя дитини. Одним із пояснень успішності прийомних сімей у Молдові є високий ступінь дбайливості, з якою виконавці проекту підійшли до процесу комплексного обстеження, що включав у себе домашні візити, які тривали декілька місяців, отримання інформації від працедавців, сусідів, поліції, медичну перевірку, що в кінцевому результаті дозволило затвердити тих кандидатів, які чітко продемонстрували наявність необхідних вмінь і навичок. Іншим фактором успішності був високий рівень підготовки, яку соціальні працівники проводили для майбутніх прийомних батьків у формі тижневого курсу паралельно з їх обстеженням. Тепер досвідчені прийомні батьки працюють наряду із соціальними працівниками, готуючи нових кандидатів у прийомні батьки. Вони також створили Молдовську Асоціацію прийомних батьків, яка входить до складу інших закордонних спілок. Це дало їм змогу краще підтримувати один одного і продовжувати вдосконалювати якість опіки, яку вони забезпечують для прийомних дітей.

У Грузії „Еврчайлд” допомогла запровадити схожу модель професійної прийомної опіки, що ґрунтується на міжнародних стандартах оцінки і навчання, але має декілька принципових відмінностей. Перша полягає у тому, що у 1999 р. в країні вже чекали на прийняття парламентом державного законодавства про прийомні сім'ї, тому не було необхідності у пілотному демонстративному проекті, який би доводив ефективність прийомної опіки. Тоді на прохання ЮНІСЕФ і Міністерства освіти Грузії, яке курує прийомну опіку і усиновлення, „Еврчайлд” сприяло у реалізації цього закону шляхом створення служб підтримки сімей і мережі прийомних сімей у трьох пілотних районах. Загальна мета передбачала зменшення залежності від державних закладів опіки для неблагополучних дітей. Даний проект складався з трьох ключових компонентів: попередження передачі дітей в інтернати, повернення дітей із закладів в рідні сім'ї і, якщо це було неможливо, поселення дітей в прийомних сім'ях.

У кожному пілотному районі була набрана і навчена працівниками “Еврічайлд” команда соціальних працівників. У цьому відношенні така схема відрізняється від молдавської, де соціальні працівники спочатку пройшли тренінг із запобігання і реінтеграції, а пізніше, після підписання місцевого розпорядження, було створено нову команду, яка спеціалізувалася виключно на підборі, навчанні, обстеженні і наданні допомоги прийомним батькам, в той час як решта соціальних працівників продовжували працювати над запобіганням і реінтеграцією. В Грузії соціальним працівникам складно давалось поєднання цих трьох завдань. В Тбілісі і промисловому центрі Руставі відбувалось попередження передачі дітей в заклади опіки і повернення їх в сім’ї, але набагато повільніше просувався набір прийомних батьків. Однак у Телаві, відомому центрі виноробства, третя команда соціальних працівників не зазнала таких труднощів. Їм вдалося розмістити понад 20 дітей у прийомних сім’ях під кінець другого року діяльності проекту. Успіхом завдячували частково тому, що сім’ї, які проживали в сільській місцевості і мали власний будинок та частку землі, де можна було вирощувати фрукти і овочі, виявились більш готовими взяти на себе відповідальність за “чужих” дітей і підтримати їх, навіть якщо влада в силу якихось причин не зможе заплатити їм місячні виплати у розмірі 50 доларів, які належаться всім прийомним батькам у Грузії.

Іншим фактором, який вплинув на успішне функціонування прийомних сімей у сільських районах як в Грузії (район навколо Тевалі), так і в Молдові (передмістя Кишинева) була успішна організація сільських інформаційних зустрічей з набору кандидатів на прийомних батьків. Такі наради зазвичай викликають велику зацікавленість: як тільки одна чи дві сім’ї пройдуть відбір і отримають на виховання прийомних дітей, їхні друзі чи сусіди самі висловлюють бажання створити прийомну сім’ю. Однак в містах самих рекламних кампаній в ЗМІ було недостатньо, щоб подолати загальний скептицизм і недовіру до урядових ініціатив. В Тбілісі прорив відбувся, коли група жінок, які доглядали за дітьми-інвалідами в лікарні, дізнались про новий проект від “Еврічайлд”, що передбачав реінтеграцію і опіку в прийомних сім’ях для неповносправних дітей, і запропонували взяти таких дітей до себе в сім’ю, що дало їм змогу отримати те тепло і індивідуальну опіку, яку вони могли отримати лише в сімейному середовищі. Всього в Грузії протягом діяльності проекту, починаючи з 2000 р., 51 дитина була влаштована під опіку прийомних батьків, з них 14 дітей-інвалідів.

Найбільшим успіхом пілотного проекту “Еврічайлд” з підтримки сімей і прийомної опіки в Грузії була повна передача цієї схеми в руки уряду наприкінці проекту, що тривав 2 роки. Міністерство освіти, яке з самого початку виступало офіційним працедавцем для соціальних працівників, змогло перебрати на себе повну управлінську і фінансову відповідальність за реалізацію спільного проекту. Це стало можливим завдяки тому, що, по-перше, початковий успішний досвід проекту залучив сильну політичну підтримку, а по-друге, були наявні кошти від Програми харчування Європейської Комісії, які спочатку призначалися для покриття витрат діючих дитячих установ. У Молдові Муніципальне управління захисту прав дітей проявило схоже фінансове і стратегічне зобов’язання стосовно розвитку прийомних сімей як першочергового виду опіки для неблагополучних дітей. Одночасно два інші молдовські муніципальні органи, які мають на меті повторити успішний експеримент зі створення прийомних сімей в столиці, розпочали набір і підготовку соціальних працівників і потенційних прийомних батьків. Однак, в жодній з цих країн майбутнє прийомних сімей не має гарантій. В країнах, де державний бюджет постійно не в змозі задовольнити самі основні потреби громадян, завжди існує елемент ризику у створенні системи, успіх якої залежить від неперервності місячних виплат прийомним батькам і зарплати соціальним працівникам. Тим не менш,

можна сподіватись, що в міру того, як уряд почне усвідомлювати довготривалий позитивний вплив прийомних сімей на дитячі долі та економію коштів, яка виникає із скорочення витрат на утримання великих закладів опіки, ми дістанемося точки, з якої вже не буде вороття.

Література:

1. Encyclopaedia of Social Work, Martin Davies (ed.) (2000)
2. A Brief History of Social Work, ch.1, from 'State Child Care', Hayden et al (1999)
3. www.barnardos.org.uk/whoweare/history/index.html

ДОСВІД СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ КЛУБУ ПРОФЕСІЙНИХ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ В МОЛДОВІ.

В Молдові спільними зусиллями муніципального Управління по захисту прав дитини м. Кишинєва та Представництва Еврїчайлд в Молдові було започатковано проект зі створення і діяльності клубу професійних прийомних сімей. В рамках даного проекту розробляється і впроваджується нова форму опіки над дітьми – професійні прийомні сім'ї, яка є альтернативою дитячим будинкам та інтернатам. Проект з створення професійних прийомних сімей розглядається також як один із видів соціальної допомоги біологічним батькам у вирішенні проблеми подальшого виховання дитини в рідній сім'ї.

Професійні прийомні батьки – це люди, які виховують чужих дітей в своїх сім'ях. Завдання професійних прийомних батьків багато в чому співпадають з тими, які постають перед батьками взагалі, і все ж вони повинні володіти не просто батьківськими навичками. Це пов'язано з тим, що дитина підтримуватиме зв'язок зі своєю сім'єю, або вона впродовж певного періоду виховувалась в дитячому будинку або інтернаті.

Передача дітей в професійну прийомну сім'ю – це турбота про чужу дитину впродовж певного терміну, поки неможливо її перебування в рідній сім'ї з тих чи інших причин. Серед основних причин направлення дитини в дитячий будинок або інтернатний заклад: бідність, хвороби, розлучення батьків. Іноді батьки можуть вирішити ці проблеми, якщо дитина впродовж короткого терміну перебуватиме в професійній прийомній сім'ї. За цей період сімейна криза може бути вирішена.

В рамках проекту по створенню клубу професійних прийомних сімей виділяють 4 види фостерінгу (взяття на виховання), а саме:

- **терміновий фостерінг** - терміном до 48 годин, якщо дитина є в небезпеці в своїй сім'ї або її знайдено на вулиці;
- **моментальний фостерінг** - у випадку смерті батьків, терміном до 6 тижнів, на час, поки вирішується подальше влаштування дитини;
- **короткотерміновий** - терміном до 1 року;
- **довготерміновий** – до досягнення дитиною 18-річного віку.

Фактично, на даний момент в Кишинєві впроваджується лише короткотерміновий фостерінг, тобто до одного року, але команда проекту вважає, що приблизно половина з дітей залишатимуться в професійних прийомних сім'ях довше цього терміну.

Основна мета проекту сімейної підтримки, реінтеграції і передачі дітей в професійну прийомну сім'ю полягає в підтримці біологічних батьків у вихованні дитини в її власній сім'ї. Але, якщо це неможливо, то професійні прийомні батьки можуть забезпечити необхідну турботу про дитину. Зазвичай, дитина повертається в рідну сім'ю. Під час перебування дитини в професійній прийомній сім'ї за батьками зберігаються їх батьківські права і вони беруть активну участь в її житті.

Діти – сироти і діти, які залишились без батьківського піклування можуть перебувати в професійній прийомній сім'ї впродовж багатьох років, навіть до повноліття. Крім того, деякі з них можуть бути усиновлені.

На тимчасове виховання в професійні прийомні сім'ї направляються діти від народження до 12 років; у виключних випадках – до 18 років (якщо це старша сестра або брат; братів і сестер розлучати не можна).

Сім'ї, які висловили бажання стати професійною прийомною сім'єю повинні відповідати встановленим вимогам, зокрема:

- вік від 25 до 60 років;
- задовільний стан здоров'я (визначається медоглядом);

- ніхто з членів сім'ї не мав судимості;
- житлові умови сім'ї достатні для розміщення підопічної дитини; при цьому враховується можливість розмістити дітей різної статі.

Проект зосереджено на розвитку професіоналізму у вихованні дітей, позбавлених батьківського піклування. Фостерінг не є усиновленням/удочерінням, у нього інші, суто професійні, завдання: реабілітація дитини, забезпечення піклування про неї на час процесу її влаштування, відновлення функціональності біологічної сім'ї.

Програма відбору сімей охоплювала декілька етапів.

I ЕТАП - Рекламна кампанія по залученню людей, які бажають стати професійними прийомними батьками.

Спочатку була проведена рекламна кампанія в засобах масової інформації, але вона не дала бажаних результатів. При залученні кандидатів спочатку робили акцент на залучення осіб з педагогічною освітою, але цей підхід не виправдав себе. Врахувавши недоліки співпраці з засобами масової інформації, була спланована і проведена рекламна кампанія через проведення зустрічей з населенням. Працівники проекту зустрічалися з представниками місцевого самоврядування, роз'яснювали їм суть проекту і просили організувати зустріч з місцевою громадськістю. На таких зустрічах працівники проекту розповідали про професійні прийомні сім'ї; далі інформація поширювалася з вуст у вуста. Цей засіб пропагування фостерінгу показав свою ефективність, в проект надійшло багато заяв від кандидатів.

II ЕТАП – Попередня робота з кандидатами

Кандидати дзвонять в офіс проекту, в телефонній розмові про них збирається первинна інформація, записується номер телефону. Якщо кандидат підходить, його/її запрошують на "інформаційне засідання". Деякі кандидати вагаються і не одразу приходять на зустріч з працівниками. Таких кандидатів не примушують і не підштовхують, але час від часу працівники дзвонять їм, підтримують зв'язок. Деякі кандидати включилися в проект після 1-1,5 року після першого звернення.

Раз на тиждень для нових кандидатів проводяться інформаційні засідання в офісі проекту. Там їм розповідають про суть проекту, переваги і труднощі, з якими стикаються професійні прийомні батьки.

Після інформаційного засідання кандидата просять заповнити спеціальну анкету, але не самостійно, а разом з його сім'єю.

Якщо після інформаційного засідання кандидати відмовляються від свого рішення, працівники проекту з'ясовують причини відмови.

III ЕТАП - Первинне інтерв'ю з кандидатами

На цьому етапі кандидат запрошується на первинне інтерв'ю, яке триває близько 2 годин. Інтерв'ю проводять 2 соціальних працівника проекту.

Кандидата розпитують про його переконання щодо виховання дітей, про погляди на види покарань, які можна застосовувати до дитини, про членів сім'ї і їхню думку про створення професійної прийомної сім'ї, про житлові умови тощо. Під час інтерв'ю заповнюється спеціальна анкета. Якщо сім'я не підходить, їй про це повідомляють і припиняють контакти.

IV ЕТАП – Первинне відвідування потенційної прийомної сім'ї

Якщо сім'я, на думку соціальних працівників, потенційно може стати прийомною, то 2 соціальних працівники здійснюють первинне відвідування сім'ї вдома. Під

час відвідування вони цікавляться умовами проживання і думкою родичів та дітей кандидата щодо можливості створення прийомної сім'ї.

Сім'ю просять заповнити спеціальну заяву про те, що вони готові пройти повне обстеження, яке включає соціальну оцінку, перевірку з боку поліції (всіх членів сім'ї) та медичне обстеження (тільки прийомний батька або матері).

З цього моменту з сім'єю на постійній основі працює соціальний працівник. Оцінка триває від 3-4 місяців до 1 року. Соціальний працівник повинен не менше 8 разів зустрітися з сім'єю, і на матеріалі оцінки заповнити детальний звіт обсягом 15-16 сторінок.

До звіту заноситься наступна інформація:

1) Біографія:

- дитинство і виховання кандидата, як він/вона сам/а його оцінює, що перейняв/ла від батьківського стилю виховання;
- трудова біографія;
- самооцінка себе як особистості;

2) Мережа підтримки:

- родичі, стосунки з родичами, які стосунки з сусідами друзями, чи є членом якоїсь групи, наприклад, церкви. Якщо кандидат є членом певної релігійної секти, то в майбутньому до нього буде виявлятися додаткова увага – підопічні діти повинні мати свободу вибору релігії.
- Психолог знайомиться з біологічними дітьми, відвідує школу або садок, і через дітей оцінює стиль виховання, якого дотримуються батьки;
- З'ясовується, чи не віддавали батьки раніше своїх дітей в інтернатні заклади опіки;
- Стосунки в сім'ї.

3) Батьківські здібності і вміння:

- досвід піклування про дітей;
- стан біологічних дітей
- чи розуміє потреби дітей;
- чи розуміє критерії безпеки дітей, чи дотримується їх.

4) Доходи сім'ї – заробіток, інші доходи.

5) Розуміння ідеї професійної прийомної сім'ї / фостерінгу

6) Мова сім'ї

На основі оцінки соціальна працівниця пише рекомендацію, в якій висловлює свою позицію щодо того, скільки дітей розмістити в цій сім'ї (одну чи більше), якого віку мають бути діти (рекомендується, щоб між дітьми була різниця в віці).

V ЕТАП – Навчання професійних прийомних батьків

Протягом періоду оцінки кандидати проходять програму навчання, розробленої для професійних прийомних батьків (30 годин), і яка охоплює наступні теми:

1. Дитина в державному закладі (2г 50хв)
2. Потреби і права дитини (2г 35хв)

3. Прив'язаності і розвиток дитини (2г 30хв)
4. Розставання і втрата (2г 40хв)
5. Поняття про особистість (3г)
6. Контакт (2г 45хв)
7. Поведінка (3г)
8. Насильство над дітьми (3г10хв)
9. Впливи на професійних прийомних батьків (2г45хв)
10. Процедури фостерінгу (2г 30хв)

Теми додаткових тренінгів встановлюються в залежності від потреб професійних прийомних батьків

VI ЕТАП – Прийняття рішення щодо створення професійної прийомної сім'ї

Підготовлений соціальною працівницею звіт розглядає комісія, в яку входить начальник муніципального Управління по захисту прав дитини, директор Представництва Еврічайлд в Молдові та інші відповідальні посадові особи, всього 12 осіб. На розгляд звіту запрошується сім'я кандидата.

Члени комісії отримують звіт для ознайомлення за тиждень до засідання. Ніхто з членів комісії не повинен бути знайомим з сім'єю; якщо член комісії знає сім'ю, то він/вона не голосує під час прийняття рішення. Рекомендується, щоб хтось з комісії перед засіданням відвідав сім'ю, і дав рекомендацію комісії; але в такому разі він/вона не бере участь у голосуванні. Соціальна працівниця також розпитує друзів і сусідів сім'ї; але їхня рекомендація залишається конфіденційною, комісія її не читає.

Під час засідання на запитання членів комісії відповідає спочатку соціальна працівниця, а потім запрошується сім'я.

Голосування відбувається без присутності сім'ї.

За результатами розгляду звіту і обговорення під час засідання члени комісії можуть прийняти одне з наступних рішень:

- сім'я затверджується як професійна прийомна сім'я;
- сім'я не затверджується як професійна прийомна сім'я;
- сім'я направляється на додаткове обстеження.

Якщо рішення не було прийнято, сім'ї направляється письмове повідомлення.

VII ЕТАП – Підписання угоди між професійним прийомним батьком / матір'ю та муніципальним Управлінням по захисту прав дитини

Якщо кандидата затверджують на посаду професійного прийомного батька/матері, то він/вона (лише хтось один з подружньої пари) підписує трудову угоду з муніципальним Управлінням по захисту прав дитини. Він/вона може звільнитися з попереднього місця роботи, але може і продовжити працювати. В цьому випадку його/її просять взяти відпустку, щоб протягом перших місяців проводити з прийомною дитиною якомога більше часу. Також, з цих же міркувань, в перші місяці не рекомендується віддавати дитину в дитячий садок або групу подовженого дня в школі.

VIII ЕТАП – Відбір дитини для розміщення в професійній прийомній сім'ї

Комісія в тому ж складі розглядає кандидатури дітей на розміщення в даній професійній прийомній сім'ї. Для цього потрібен дозвіл біологічних батьків дитини.

IX ЕТАП – Розміщення дитини в професійній прийомній сім'ї

Дитину (дітей) влаштовують в професійну прийомну сім'ю, і протягом певного часу – від 3 днів до місяця – відбувається знайомство прийомних батьків з дитиною (дітьми). Якщо з будь-яких причин вони не підійдуть одні одним, і не вдасться налагодити стосунки, то сім'ї запропонують іншу дитину (хоча за період діяльності проекту подібних випадків не було).

X ЕТАП – Подальший розвиток стосунків між дитиною та прийомним батьком / матір'ю

Професійний прийомний батько/мати встановлює тимчасову опіку над дитиною за стандартною процедурою.

Якщо з часом професійні прийомні батьки захочуть усиновити / удочерити дитину, яку виховували, то вони повинні пройти стандартну процедуру згідно з законодавством; їм може бути відмовлено в усиновленні/удочерінні, але вони залишаться професійними прийомними батьками.

Через один рік відбувається перегляд контракту з професійними прийомними батьками.

До професійного прийомного батька/матері прикріплені два соціальних працівники. Один супроводжує професійну прийомну сім'ю і допомагає їй, інший (соціальний працівник проекту "Сімейна підтримка і реінтеграція") працює з біологічною сім'єю дитини і робить все можливе, щоб з часом повернути дитину в рідну сім'ю. Час від часу працівник організовує зустрічі між дитиною, професійною прийомною та біологічною сім'єю. Через один, три, шість, дванадцять місяців проводяться зустрічі професіоналів, під час яких розглядається можливість повернення дитини в біологічну сім'ю. Якщо біологічна сім'я, за підтримки соціального працівника проекту реінтеграції, розв'язала проблеми і пододала кризу, то дитина повертається в рідну сім'ю.

Контакти між професійними прийомними сім'ями заохочуються, створено і зареєстровано Асоціацію професійних прийомних батьків.

ТЕМАТИЧНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

Запитання і відповіді

В чому полягає мета утворення прийомної сім'ї?

Метою утворення прийомної сім'ї є забезпечення належних умов для зростання в сімейному оточенні дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, шляхом влаштування їх у сім'ї на виховання та спільне проживання.

Що таке прийомна (фостерна сім'я) сім'я?

Прийомна сім'я (фостерна сім'я) - сім'я, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1 до 4 дітей на виховання та спільне проживання.

Прийомні батьки (фостерні батьки) - особи, які перебувають у шлюбі і взяли на виховання та спільне проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Прийомні діти - діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, влаштовані до прийомної сім'ї.

Чому діти потребують фостерної опіки ?

Кризові й проблемні родини існують завжди. Це означає, що дитині іноді краще на деякий час бути у фостерних батьків. Часто родина із «складною» або неповносправною дитиною потребує перерви. Також родини, де є ВІЛ-інфіковані або хворі на СНІД діти, можуть потребувати допомоги. Тому люди, які можуть підтримати батьків і їхніх дітей, є особливо цінними. Іноді рішенням суду дітей

забирають від батьків. Деяких поміщують в дитячі будинки, бо не вистачає фостерних батьків. Рішення про те, де житиме дитина, приймає соціальний працівник, попередньо порадившись з батьками й іншими соціальними працівниками.

Чи всі фостерні діти «складними» ?

Ні. Але в їхньому житті відбувається важлива переміна - переміна рідного оточення. Фостерні діти мають впоратись із переминою житла. Деякі діти дуже часто міняють домівки, тому вони потребують більшої уваги.

Кожна дитина реагує на зміни індивідуально. Одна - агресивно і шумно, інша - надзвичайною ввічливістю, третя - відлюдненням.

Як довго діти залишаються в фостерній родині ?

Прийомні діти виховуються у прийомній сім'ї до досягнення 18-річного віку, а в разі продовження навчання у професійно-технічних, вищих навчальних закладах I-IV рівня акредитації - до його закінчення.

Чи надається фінансова допомога фостерній сім'ї?

Фінансування прийомної сім'ї на утримання прийомних дітей здійснюється за рахунок видатків з районних бюджетів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення.

Прийомній сім'ї щомісяця виділяються кошти на харчування прийомних дітей, придбання для них одягу, взуття, м'якого інвентарю, лікарських засобів, предметів особистої гігієни, іграшок, книжок тощо відповідно до норм, визначених законодавством для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Для господарського обслуговування приміщення, оплати тепло-, електро- і водопостачання, побутових послуг і послуг зв'язку виділяються кошти за нормами і тарифами, що діють у відповідній місцевості, пропорційно кількості прийомних дітей.

Як спілкуватися з родиною дитини ?

Контакт між прийомними (фостерними) батьками і родиною дитини дуже важливий. Батьки (або близькі люди) мають не тільки приходити, але й телефонувати й надсилати листи. Соціальний працівник з кожним обговорює оптимальний вид спілкування. Це може означати, що батьки проводитимуть багато часу у домі прийомних (фостерних) батьків якщо вони з цим погоджуються. Багато фостерних батьків тісно спілкуються з родиною дитини. Іноді це трапляється тому, що біологічні батьки не мають власного позитивного досвіду батьківства. Батьки завжди несуть відповідальність за дітей й беруть участь у прийнятті щоденних рішень під час перебування дитини у фостерній родині.

Чи може фостерінг вести до усиновлення ?

Фостерінг надає тимчасову опіку дітям, які мають повернутись до власної родини. Цей вид опіки використовується для збереження родини.

Іноді діти не можуть повернутися додому. Тоді розглядається можливість довгострокового фостерінгу або усиновлення. Треба уважно ставитися до потреб дитини й шукати найбільш відповідних батьків. Фостерні батьки, з якими жила дитина, можуть бути не найкращим варіантом. Фостерінг не можна розглядати як швидкий шлях до усиновлення. Якщо прийомні (фостерні) батьки бажають усиновити дитину, вони повинні бути відвертими і подавати свою кандидатуру на розгляд як потенційного прийомного батька / матері.

Рекомендована література

1. Закон України «Про охорону дитинства» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, N 30, ст.142)
2. «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю» Постанова Кабінету Міністрів України, № 565 від 26 квітня 2002 року.
3. “Про Державну програму запобігання дитячій бездоглядності на 2003 – 2005 роки”, Указ Президента України, № 154/2003 від 21 лютого 2003 року.
4. “Державна доповідь: Про становище дітей в Україні за підсумками 1999 року. Соціальний захист дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування”. – Український ін-т соціальних досліджень, 2000. – 138 с.
5. Дитячі інтернатні заклади у 2000 році: Стат. Бюл./ Державний комітет статистики України. – К., 2001. – 28 с.
6. Конвенція ООН про права дитини. – К.: ТМ ПрінтІксПрес, 1999. – 32 с.
7. Декларация и план действий «Мир, пригодный для жизни детей», принятый резолюцией S-27/2 специальной сессии Генеральной Ассамблеи ООН 10 мая 2002 года
8. Декларація про соціальні і правові принципи, які стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновленні на національному та міжнародному рівнях. Прийнята резолюцією 41/85 Генеральної Асамблеї від 3 грудня 1986 року.
9. Рекомендація № R (87) 6 Комітету Міністрів державам – членам щодо фостерних сімей. Прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 20 березня 1987 року.
10. Котли П. Новые приемные родители. Первый опыт. Новосибирск: ООО «Дата», 2000. – 196с.
11. Лактионова Г.М., Шипиленко Е.С., Братусь И.В. Инновационные формы опеки детей: международный и национальный опыт. К.: Науковий світ, 2001. – 61с.
12. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо підготовки прийомних батьків / Упоряд. та авт. кол.: Н.М. Комарова, Л.С. Волинець, Н.В. Салабай, І.В. Пеша, Г.М. Бевз. – К.: “Студцентр”, 1998. – 128 с.
13. Соціальне становище дитини у прийомній сім'ї: соціальний супровід: Навч.-метод. посіб. / Авт.кол.: Л.С. Волинець, А. Й. Капська, Н.М. Комарова, І.В. Пеша, Г.М. Бевз, Л.В. Волинська, О.О. Яременко.т – К.: Український ін.-т соціальних досліджень, 2000. – 127 с.
14. Соціальні служби – родині: Розвиток нових підходів в Україні / За ред. І. М. Григи, Т.В., Семигіної. – К., 2002. – 128 с.
15. Стин Т. Приемные дети // Энциклопедия социальной работы. В 3 т. – М. Центр общечеловеческих ценностей, 1994

Інформаційні джерела мережі Інтернет

www.unicef.org	UNICEF
www.everychild.org.uk	Міжнародна недержавна організація EveryChild
www.ifco.info	International Foster Care Organization – Міжнародна організація з фостерної опіки
http://www.thefostering.net/	ресурс, присвячений фостерінгу
www.casey.org/	Casey Family Programs - ресурс, присвячений питанням різних видів фостерінгу
www.fostercare.gr	The Hellenic Foster Care Association – Асоціація фостерної опіки Греції
www.efcw.org	The European Forum for Child Welfare – Європейський Форум для благополуччя дітей
www.crin.org	Інформаційна мережа з прав дитини
www.thewhocarestrust.org.uk	мережа для дітей, які перебувають під фостерною опікою, Великобританія
www.happychild.org.uk	Національний інститут Великобританії сім'ї і батьківства
www.nspcc.org.uk	ресурс, присвячений питанням захисту дітей від насилля
www.fostercare.ru	Родительский мост, Благодійний фонд, Санкт-Петербург

Коротко про Представництво EveryChild в Україні

EveryChild - міжнародна неурядова організація, що утворилася внаслідок об'єднання в січні 2002 року Європейської дитячої благодійної організації (ЄДБО) та Християнського дитячого фонду Великобританії (ХДФ).

В Україні EveryChild розпочала свою діяльність як Представництво ЄДБО в 1998 році з реалізації програми комплексної допомоги дітям і родинам у Львівській області. Згодом сфера діяльності організації була поширена і на Київську область.

Напрямки діяльності

Підтримка альтернативних форм опіки. Якщо не існує можливості для дитини жити з рідними батьками, найкраща альтернатива - це сімейне оточення (прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу). Програми діяльності EveryChild в Україні в цьому напрямку базуються на комплексному і системному підході до розвитку альтернативних форм опіки. Менеджери та експерти EveryChild в Україні дотримуються думки про те, що запровадження альтернативних форм опіки можливо лише в результаті реформування всієї системи опіки та піклування, створення відповідної інфраструктури.

Розвиток інтегрованих соціальних служб підтримки сім'ї. Розвиток таких служб створить умови для проведення превентивної роботи із вразливими категоріями сімей для запобігання передачі дітей на виховання в державні заклади опіки. Іншими важливими напрямками їх роботи є: здійснення соціального супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу; розробка і впровадження індивідуального плану опіки для дітей, які перебувають в інтернатних закладах; підтримка випускників інтернатів; підтримка постраждалих від насилля дітей тощо.

Розвиток потенціалу органів державної влади, місцевих громад та інших партнерів. Представництво EveryChild в Україні активно залучається до розвитку довгострокових загальнонаціональних та регіональних програм, спрямованих на вдосконалення системи опіки над дітьми та запобігання соціальному сирітству в Україні. Першим кроком в цьому напрямку стала Комплексна програма поліпшення становища дітей в Київській області, розроблена у тісній співпраці з Київською облдержадміністрацією, іншими органами виконавчої влади.

Сприяння міжвідомчій співпраці. Розв'язання складних завдань у забезпеченні інтересів дітей неможливе без концентрації зусиль та чіткої координації дій всіх державних відомств, які долучені до вирішення питань захисту і розвитку дітей. В цьому напрямку Представництво EveryChild в Україні широко застосовує досвід міжвідомчої кооперації інших країн

Тренінги. Кваліфікація та досвід експертів і консультантів EveryChild забезпечують високий рівень тренінгів. Розроблені методичні і дидактичні матеріали використовуються у проведенні тренінгів для соціальних працівників, керівників управлінь та відомств, а також підготовки тренерів з питань захисту дітей від насильства, підтримки прийомних сімей, міжвідомчої співпраці.

Більш детальну інформацію про діяльність EveryChild можна знайти на нашій сторінці в Інтернеті:

www.everychild.org.uk

Наші контактні дані:
Представництво
EveryChild в Україні

01024, Київ, вул.Лютеранська13, кв.19
Tel. + 380 44 228 62 94
Fax. + 380 44 228 35 82
E-mail: vk@everychild.kiev.ua

Львівський офіс Представництва EveryChild в Україні
79005, Львів, вул. Менделєєва, 8
Tel. + 380 322 97 04 22
Fax. + 380 322 97 06 83
E-mail: nv@everychild.org.ua